

Medievistički profil Ferde Šišića (1869–1940)*

Ferdo Šišić (1869–1940), hrvatski povjesničar, sveučilišni profesor i akademik zadužio je hrvatsku historiografiju – napose medievistiku – brojnim knjigama i studijama, analizama i sintezama, te publiciranjem diplomatičkih i drugih vrela. Bio je punih 30 godina (1909–1939) profesor hrvatske povijesti na Filozofskom/ Mudroslovnom fakultetu, naslijedivši svoga profesora i mentora Tadiju Smičiklasi (1843–1914). Unutar opsežna historiografskog opusa najveći je doprinos dao hrvatskoj medievistici, posebice razdoblju do 12. st, a što je ovjenčano – doduše nezavršenom sintezom – objavom prve od zamišljene tri knjige njegove »Hrvatske povijesti od najstarijih dana do potkraj 1918.« naslovljene Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara (1925), te nizom pojedinačnih rasprava i studija te objavom povijesnih izvora. Vrijedna Šišićeva rukopisna ostavština i neobjavljena građa tek očekuje sustavno istraživanje i valorizaciju, a pohranjena je u Arhivu HAZU i Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i Arhivu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a knjižna u Državnom arhivu u Zagrebu. Ovim izlaganjem želi se upravo takvo što aktualizirati.

Ključne riječi: Ferdo Šišić, hrvatska historiografija, medievistika, srednji vijek, latinski jezik, pomoćne povijesne znanosti.

Istaknuti hrvatski povjesničar – sveučilišni profesor i akademik Ferdo (Ferdinand) Šišić (Vinkovci, 9. III. 1869 – Zagreb, 21. I. 1940) zadužio je našu historiografiju, ponajviše medievistiku, brojnim knjigama i studijama, analizama i sintezama te publiciranjem diplomatičkih i drugih vrela. Za takvo što nužno mu je trebalo, a on je to i posjedovao, visoko znanje srednjovjekovnog latinskog jezika te poznavanje i vještine pomoćnih povijesnih znanosti, napose paleografije, diplomatike i kronologije.

Osim nekoliko nekrologa¹ koje su, primjerice, napisali Miho Barada u glasniku Hrvatskog sveučilišnog društva *Alma Mater Croatica* pod naslovom »In memoriam nuper defuncti professoris dr. Ferdinandi Šišić« (1940), a što je djelomično ponovlje-

* Na ovome mjestu posebno zahvaljujem kolegi Radoslavu Zaradiću na angažmanu oko organizacije i uspješne realizacije okruglog stručnog stola *Ferdo Šišić i njegova knjižnica u Državnom arhivu u Zagrebu* (Državni arhiv u Zagrebu, 15. IV. 2016).

1 Vidjeti i npr.: *Jutarnji list* od 23. I. 1940. te *Novosti* od 24. I. 1940.

no i u novinskom tekstu s uredničkim naslovom »Kako je umro dr. Ferdo Šišić? – S olovkom u ruci korigirajući svoje životno djelo 'Povijest Hrvata«, u *Novoj riječi* od 14. ožujka 1940. godine te puno kasnije Viktor Novak (međutim, to je više biobibliografska studija nego nekrolog), o Ferdi Šišiću napisano je svega desetak historiografskih radova.² Stoga je svojedobno, ne tako davno, bila aktualna ideja da se napiše jedna doktorska disertacija o ovom istaknutom i vrlo važnom hrvatskom povjesničaru što dosad ipak nije učinjeno.

Povodom prve godišnjice Šišićeve smrti opširnim napisima obratili su se javnosti Grga Novak u *Novostima* od 21. siječnja 1941. te Stjepan Antoljak u *Jutarnjem listu* od 22. siječnja 1941. godine iznoseći ljudske crte i važnost njegova djela za hrvatsku historiografiju.

Od radova koji su posvećeni pak životu i(li) djelu Ferde Šišića možemo izdvojiti one Jaroslava Šidaka i Trpimira Macana, a objavljeni su uz nanovo priređenu Šišićevu sintezu *Pregled povijesti hrvatskoga naroda* (1962. i 1975). Tu je i zasebni radi Stjepana Antoljaka »Ferdo Šišić« objavljen u *Arhivskom vjesniku* (1989) te pogovor Nevena Budaka ponovljenom izdanju Šišićeve kapitalne sinteze hrvatske ranosrednjovjekovne povijesti *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* (1990), dok je Mira Kolar-Dimitrijević podrobno prikazala Šišića kao saborskog zastupnika od 1908. do 1911. godine (2003), a recentno Damir Agičić objavivši pisma Jaroslava Šidaka profesoru Ferdi Šišiću (2012).

Šišić je već za vrijeme svog zagrebačko-bečkog studija povijesti i geografije iskazivao velik interes upravo za hrvatsku srednjovjekovnu povijest, što potvrđuje i njegova seminarska radnja iz 1891. pod naslovom „Osvojenje Zadra 1202.; odnošaj Zadra prema mlet. republici“. Tako je bilo i kasnije, od doktorata (*Zadar i Venecija od 1159. do 1247.*, 1900) preko habilitacije (*Miho Madijev de Barbezanis*, 1902) na Filozofskom/Mudroslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, odnosno od imenovanja privatnim docentom za hrvatsku povijest srednjega vijeka pa do izbora za redovitog profesora 1909. Ferdo Šišić bio je punih 30 godina (1909–1939) profesor hrvatske povijesti na Filozofskom/Mudroslovnom fakultetu, naslijedivši stolicu/katedru svoga profesora i mentora Tadije Smičiklase (1843–1914).

Šišić je dakle po formaciji potpuni medievist: kao profesor posvećen je znanstvenonastavnom radu, kao znanstvenik istraživanjima arhivskih vrela te publiciranju istih i najzad pisanju analitičkih studija koje na kraju zaokružuje sintezom. Tu je niz pojedinačnih Šišićevih rasprava i studija (npr. *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350–1416)*, 1902; *Kralj Koloman i Hrvati godine 1102.*, 1907. i dr.), a unutar opsežna historiografskog opusa najveći je doprinos dao hrvatskoj medievistici, posebice razdoblju do 12. stoljeća, što je ovjenčano – doduše nezavršenom sintezom – objavom prve od zamišljene tri knjige njegove »Hrvatske povijesti od najstarijih dana do potkraj 1918.«

2 U ovo dakako ne ubrajamo različite enciklopedijske i leksikonske natuknice o Ferdi Šišiću.

naslovljene *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* (1925). Ta je knjiga temeljena na obrani autentičnosti spisa *Pacta conventa*. Dakle, naglasak je stavljen na političku povijest (međutim, u njoj nema Istre, a glagoljaštvo kao fenomen nije prepoznato) dok je tek okvirno obrađena kulturna i društvena povijest. Unatoč tomu to je kapitalno i nezaobilazno djelo o hrvatskom ranom srednjem vijeku.³

Osobito je značajan njegov rad na izdavanju diplomatskog gradiva. Na prvom je tu mjestu *Priručnik izvora hrvatske historije – Enchiridion fontium historiae Croatiae*, dio I. čest 1. (do god. 1107) koji je 1914. objavila Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada u svojoj Znanstvenoj knjižnici Kr. hrv-slav-dalm. zemaljske vlade. Važna je tu i godina tiskanja 1914. ovog priručnika te uopće položaj Hrvatske u Austro-Ugarskoj, a vezano na mađarska presizanja i političke pritiske. Riječ je o vrijednom priručniku namijenjenom studiju povijesti. Sadržajno ga je autor podijelio na natpise i zapise, isprave i listine (dokazuje autentičnost spisa *Pacta conventa*), te im dodaje odabrane krivotvorine. Sve je opremio komentarom i svojim povijesnim uvodom. Daje i uputu studentima: što je ključ zanata povjesničara? – razlikovanje bitnoga od nebitnoga, potom da je temelj kritičke znanosti istinoljubivost i pravednost te da je u povijesti potreban patriotizam, a poguban šovinizam. Šišić se zalaže za genetičku metodu rada u historiografiji (T. Macan) koja povezuje prilike i djela i kazuje kako se i zašto nešto dogodilo ili događa.

Kritički se na ova Šišićeva djela osvrnuo Milan Šufflay. Tako je primjerice tekst “Zu den ältesten kroatisch-ungarischen Beziehungen” (*Ungarische Rundschau* iz 1915) napisan povodom objavljivanja Šišićeva *Priručnika izvora hrvatske historije* (1914).

3 Tijekom kraće diskusije koja je uslijedila nakon svih podnesenih referata na okruglom stručnom stolu *Ferdo Šišić i njegova knjižnica u Državnom arhivu u Zagrebu* (Zagreb, 15. IV. 2016), autora ovoga izlaganja upitao je prof. Ivan Bekavac Basić, klasični filolog iz Zagreba, za komentar jedne sitnice iz Šišićeve knjige *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* (1925), vezane uz narodni običaj „biranja kralja“. Naime, tom smo zgodom tek ukratko iznijeli u čemu je problem, a radi se o sljedećem. Iako se o *biranju kralju* pisalo i prije toga, poticaj proučavanju ovoga običaja dala je jedna bilješka u navedenoj Šišićevoj knjizi te je izazvala jaku reakciju pojedinih istraživača. Šišić je, malo i nespretno, prozvao tada već pokojnog barskog nadbiskupa fra Šimuna Milinovića za njegovo pisanje o „izboru seljačkog kralja“ u Bijaćima kod Trogira zaključivši da je svako pozivanje na „Milinovićevo pričanje“ sasvim pogrešno, jer da taj običaj „nije nigdje poznat“, a i „sve ono drugo što priča Milinović samo je plod fantazije“ (str. 300, bilj. 7). Na takvo Šišićevo rezoniranje nije trebalo dugo čekati odgovor. Učinio je to već iduće godine Stjepan Banović u tekstu „Jedna neistina u Šišićevoj »Povijesti Hrvata u vrijeme narodnih vladara«“ (1926). U obranu Šišića staje M. Barada (1927) koji donosi vrijednih izvora, zapravo i najstariji zabilježeni podatak o narodnom običaju biranja kralja kod nas, isključujući stvarnu povijesnu podlogu jednom takvom događaju. Uslijedio je kraći Banovićev odgovor da bi se u sve to uključio P. Bačić (1928) radnjom „Izbor seoskog kralja u Dalmaciji“ donoseći brojne potvrde o tome običaju u Dalmaciji kako na kopnu tako i na otocima. U raspravu se uključio i J. Matasović da bi najzad Banović objavio opširniju studiju pod naslovom „Zajednički izvor i značenje biranja kuruških vojvoda i seoskih kraljeva u Dalmaciji“ (1931). Vrijedi ovdje spomenuti da je i Šišić učinio sličnu stvar, a takvo što upravo prigovara Milinoviću, kad je u »Mladom kralju« iz crkvene pjesme „Narodi(1) se kralj nebeski“ prepoznao, tj. vidio funkciju stvarnog ugarsko-hrvatskog *rex iunior*, a ne zapravo novorođenog Isusa.

Nekoliko godina kasnije Šufflay također daje svoj sud o Šišićevoj *Povijesti Hrvata u vrijeme narodnih vladara* (Zagreb 1925), a rezultat toga je rad “Hrvatska krv i zemlja” (*Starohrvatska prosvjeta* iz 1927) koju je upravo tada uređivao Šišić sa suradnicima.

Treba posebno navesti i Šišićevu suradnju na izradi *Diplomatičkog zbornika Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije – Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* dok je u seriji Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* objavio *Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Hrvatski saborski spisi* (I–V, 1912 – 1918).

Ujedno je priredio više kritičkih izdanja izvora (*Memoriale Pauli de Paulo, patritii Iadrensis (1371-1408)*, 1904; *Letopis Popa Dukljanina*, 1928. /na ćir./ i dr). Posmrtno mu je tiskan rad o izvorima za povijest Bosne i Hercegovine (*Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do god. 1463*, Sarajevo: Hrvatsko kulturno društvo Napredak, 1942, koautor), a dio ostao u rukopisu.

Takav je, primjerice, slučaj s tekstom kartulara benediktinskog samostana sv. Krševana u Zadru. Taj samostan ide u red naših najstarijih samostana i po svojoj važnosti, povijesno-umjetničkoj, tj. spomeničkoj baštini, te pismenosti i kulturi koju je iz svojih prostorija širio kako vlastitim gradom tako i diljem Dalmacije. No, za razliku od crkve u fizičkom pogledu, jer ni samostana više nema, kartularu ovog samostana (tzv. *Antiquum registrum privilegiorum monachorum s. Chrysogoni Jadrensi* ili *Registrum privilegiorum monasterii beati Chrisogoni martiris Jadrensis*) – nažalost, spletom nekih čudnih okolnosti izgubio se svaki trag u dvadesetim godinama 20. stoljeća, točnije između 1921. i 1922. godine. Danas posjedujemo samo preslike prvih pet stranica kartulara, a kako je bio predmetom istraživanja nekolicine povjesničara, njegov nam je sadržaj gotovo u potpunosti poznat. Posebno ga je i temeljito proučio Ferdo Šišić, i štoviše u cijelosti ga prepisao,⁴ tako da zapravo na temelju njegova rada i onoga što je u međuvremenu publicirano danas donosimo prosudbe o ovome vrijednom i važnom kartularu.

Prema historiografskim ocjenama, Šišić je pripadao tzv. erudicijsko-genetičkom smjeru u historiografiji te je svojim radom i publiciranim djelima znatno utjecao na buduće naraštaje hrvatskih povjesničara. Za redovitog člana JAZU izabran je 1910, a bio je član i drugih akademija i društava. Za šezdeseti mu je rođendan Grga Novak priredio *Šišićev zbornik – Mélanges Šišić. Zbornik naučnih radova Ferdi Šišiću povodom šezdesetgodišnjice života 1869–1929 posvećuju prijatelji, štovatelji i učenici* (Zagreb 1929 [1930]). Zanimljiva je to urednička koncepcija – naime, radovi u tome zborniku objavljeni su onim redom kako su pristizali!

Nakon Šišićeva umirovljenja za redovitog profesora hrvatske povijesti na Filozofskom fakultetu izabran je njegov odabranik Miho Barada (1889–1957) koji je svome

4 Šišićev prijepis kartulara samostana sv. Krševana u Zadru nalazi se u njegovoj rukopisnoj ostavštini koja se čuva u Arhivu HAZU u Zagrebu (signatura: XIII – Ostavština F. Šišića – 28. Rukopisi).

profesoru pomagao pri priređivanju novoga izdanja *Pregleda povijesti hrvatskoga naroda*. No, to će tek kasnije ostvariti J. Šidak. Zato mu Barada posmrtno u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu priređuje za objavljivanje knjigu *Poviest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića (1102-1301). Prvi dio (1102-1205) od Kolomana do Ladislava III (1944)* – kao nastavak i dio drugog sveska njegove nerealizirane trotomne »Povijesti Hrvata«.

Vrijedna Šišićeva rukopisna ostavština i neobjavljena građa pohranjena u Arhivu HAZU i Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu te ona personalna kao zaposlenika u Arhivu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a knjižna u Državnom arhivu u Zagrebu, tek očekuje sustavno istraživanje i valorizaciju. Ovim izlaganjem želimo takvo što aktualizirati.

Korišteni izvori i literatura

Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: *Šišićevi personalni spisi*.

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu: *Ostavština Šišić/Osobni arhivski fond akademik Ferdo Šišić*.

Državni arhiv u Zagrebu: *Knjižnica Ferde Šišića*.

Hrvatski državni arhiv u Zagrebu: *Osobni arhivski fond Ferde Šišića (HR-HDA-828)*.

Agičić, Damir, »Prilog poznavanju rane djelatnosti Jaroslava Šidaka. Pisma profesoru Ferdi Šišiću«, u: *Jaroslav Šidak i hrvatska historiografija njegova vremena. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Zagrebu 25. i 26. studenog 2011*, ur. Damir Agičić i Branimir Janković, Zagreb: FF-press, Društvo za hrvatsku povjesnicu, Doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2012, 69-84.

Agičić, Damir, *Hrvatska Klio. O historiografiji i historičarima*, Zagreb: Srednja Europa, 2015.
Antoljak, Stjepan, »Prof. Ferdo Šišić. Prva godišnjica smrti velikog hrvatskog povjesnika«, *Jutarnji list* od 22. siječnja 1941, str. 17.

Antoljak, Stjepan, »Ferdo Šišić«, *Arhivski vjesnik XXXII (1989)* 33: 125-141.

Antoljak, Stjepan, *Hrvatska historiografija do 1918. Knjiga I-II*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske (Biblioteka Hrvatske povjesnice), 1992.

Antoljak, Stjepan, *Hrvatska historiografija*, 2. dopunjeno izdanje, Zagreb: Matica hrvatska (Posebna izdanja), 2004.,

Barada, Miho, »60-godišnjica prof. Ferde Šišića«, *Novo doba*, god. XII, br. 68, Split, nedjelja 10. marta 1929, str. 3. Napomena: Prvi, uvodni dio članka napisao Dušan Manger, a drugi, opširniji dio M. Barada.

Barada, Miho, »In memoriam nuper defuncti professoris dr. Ferdinandi Šišić«, *Alma Mater Croatica – glasnik Hrvatskog sveučilišnog društva*, god. III, br. 6-7, Zagreb, veljača – ožujak 1940, str. 221-224.

Barada, Miho, »Kako je umro dr. Ferdo Šišić? – S olovkom u ruci korigirajući svoje životno djelo "Povijest Hrvata"«, *Nova riječ*, dnevnik, god. V, br. 170, Zagreb, 14. ožujak/mart

- 1940, str. 9. Napomena: Naslov je urednički, a članak se temelji na pretisku dijela Baradina teksta iz *Alma Mater Croatica* III/6-7, 1940.
- Galović, Tomislav, »Dubašljanski kolejani. Povijest, baština, tradicija sjeverozapadnog dijela otoka Krka«, *Festschrift*, ur. Evelina Rudan Kapec, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2018. (članak predan za tisak).
- Gavazzi, Milovan. 1988. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja* (II. novo priređeno izdanje, ur. Vladimir Salopek). Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske i Hrvatsko etnološko društvo.
- Kolar-Dimitrijević, Mira, »Povjesničar dr. Ferdo Šišić kao saborski zastupnik 1908. – 1911.«, *Scrinia Slavonica* 3 (2003): 413-433.
- Kolar-Dimitrijević, Mira, »Pisma novinara Adolfa Becka vinkovačkom zastupniku dr. Ferdi Šišiću (1910. – 1911)«, *Scrinia Slavonica* 3 (2003): 655-699.
- Macan, Trpimir, *Povijesni prijepori*, Dubrovnik: Ogranak Matice hrvatske u Dubrovniku (Biblioteka Prošlost i sadašnjost, knj. 6), 1992.
- Novak, Grga, »Hrvatski historičar Ferdo Šišić prilikom godišnjice njegove smrti«, *Novosti*, br. 21, od 21. siječnja 1941, str. 16.
- Novak, Viktor, »Ferdo Šišić 9. III. 1869. – 21. I. 1940.«, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godine 1946-1948* / knj. 54, 362-443.
- Raukar, Tomislav, *Seljak i plemić hrvatskoga srednjovjekovlja*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i FF press [Udžbenici i priručnici, sv. I.], 2002.
- Šišić, Ferdo, *Priručnik izvora hrvatske historije – Enchiridion fontium historiae Croatiae*, dio I. čest 1. (do god. 1107), napisao i uredio Ferdo ŠIŠIĆ, Zagreb: Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada (Znanstvena knjižnica Kr. hrv-slav-dalm. zemaljske vlade), 1914.
- Šišić, Ferdo, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, prir. Jaroslav Šidak, Zagreb: Matica hrvatska (Izvanredno izdanje), ³1962. / Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske (Biblioteka Hrvatske povjesnice), ⁴1975, prir. i pogovor napisao Trpimir Macan. Napomena: prethodna izdanja ¹1916, ²1920.
- Šišić, Ferdo, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb: Naklada Školskih knjiga i Tiskara "Narodne novine", 1925. Reprint izdanje: Nakladni zavod Matice hrvatske (Biblioteka Hrvatske povjesnice), Zagreb 1990. Pogovor N. Budak.
- Šišić, Ferdo, *Povijest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića (1102-1301). Prvi dio (1102-1205) od Kolomana do Ladislava III*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (Djela HAZU, knj. 38), 1944. Napomena: Knjigu je za objavljivanje priredio M. Barada.
- Šišićev zbornik – *Mélanges Šišić. Zbornik naučnih radova Ferdi Šišiću povodom šezdesetgodišnjice života 1869–1929 posvećuju prijatelji, štovatelji i učenici*, ur. Grga Novak, Zagreb 1929. [1930.]
- Šufflay, Milan, »Zu den ältesten kroatisch-ungarischen Beziehungen«, *Ungarische Rundschau für historische und soziale Wissenschaften* IV (1915): 883-896.
- Šufflay, Milan, »Hrvatska krv i zemlja«, *Starohrvatska prosvjeta – arheološko-historijski časopis*, n.s. I. (1927) 1-2: 118-123.
- 1000 godina samostana Svetog Krševana u Zadru (Prilozi sa znanstvenog skupa održanog 11. i 12. prosinca 1986. u Zadru, u povodu 1000. obljetnice samostana Svetog Krševana i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru), ur. Ivo petricioli, Zadar: Narodni list, 1990.